

Salamin Pálné

A létminimum és akik alatta élnek

Az utóbbi években a gazdasági nehézségek fokozódásával, a KGST összeomlásával, a piacgazdaságra való gyorsított ütemű áttéréssel, a munkanélküliség megjelenésével és gyors terjedésével kapcsolatban az alacsony jövedelmű, illetve hátrányos helyzetű rétegek problémái több ok miatt is a korábinál élesebben vetődtek fel.

A külső és belső gazdasági egyensúly fenntartása, a fogyasztói ár-támogatások leépítése kikényszeríti a megszokottnál gyorsabb ütemű fogyasztói áremelkedést. Az áremelkedések és a nominális munkajövedelmek, (illetve a társadalmi juttatások nominális értéke) között nincs intézményesített kapcsolat. A lakossági jövedelmek reálértékének csökkenését csak részleges, illetve eseti ellentételezés enyhíti. Ez a helyzet különösen a pénzbeni társadalmi juttatások esetén igényel fokozott figyelmet, mert

— a pénzbeni társadalmi juttatások nominális értékének növelése csak központi intézkedések útján lehetséges. Egyes juttatások emelése az áremelkedéseket csak később követte, s jelentős részüknél a kompenzálás nem volt teljes mértékű, míg más pénzbeni társadalmi juttatásoknál az áremelkedések miatti korrekcióra egyáltalán nem került sor;

— az alacsony jövedelmű rétegeknél a pénzbeni társadalmi juttatások az összjövedelmen belül az átlagosnál nagyobb hányadot tesznek ki.

Az áremelkedéseket és a kisebb-nagyobb szociálpolitikai megszorítások hatásait a lakosság egy része ellensúlyozni tudta a munkajövedelem növelésével: a teljesítmények fokozásával, a második gazdaságba való bekapcsolódással.

Az újabb, nagyobb jövedelemszerzési lehetőségek megragadására koruk, egészségi állapotuk, családi kötöttségeik miatt, az alacsony jövedelmű nyugdíjasoknak, sok gyermekeseknek, gyermeküket egyedül nevelő szülőknek nemigen van lehetőségük, valamint azoknak sem, akik nem „konjunkturális” szakmákban dolgoznak.

Emiatt a társadalom alacsony jövedelmű rétegei olyan helyzetbe kerülhetnek, hogy eddig is alacsony színvonalon kialakult, megszokott létfenntartási szintjüket sem tudják megtartani.

Ezenkívül újabb problémát vet fel az eddig ingyenes társadalmi juttatások „piacosítása”. Ez az oktatás, egészségügy területén érezteti elsődlegesen hatását, s főleg a többgyermekes, illetve nyugdíjas háztartásokat érinti kedvezőtlenül.

Az anyagi nehézségek fokozódása kiélezte a társadalmon belül eddig is meglévő feszültségeket, például a lakáshelyzetben meglévő problémákat. Az állami lakásépítés csökkenése, a magánérs építkezések jelentős drágulása, az eddig is rossz helyzetben lévők számát tovább növelte; a gyermekgondozási segély reálértékének csökkenése fokozta az alacsony keresetű, lakás gondokkal küzdő fiatalok anyagi-megélhetési gondjait.

Az alacsony jövedelmű vagy hátrányos helyzetű csoportoknál saját helyzetük szubjektív megítélése a valóságosnál is sokkal kedvezőtlenebb. Ezt a természetes emberi reakciót még az is tovább erősíti, hogy az utóbbi időben feltehetően megnőtt a jövedelmek közötti szóródás, nőtték a szűkös és a jó anyagi körülmények között élők jövedelmi színvonalára közötti relatív és abszolút különbségek, ennek következtében a mások által birtokolt látványos javak frusztráló hatásai.

Eppen ezért már évek óta több helyen és többféle módszerrel számolnak Magyarországon létminimumot. A létminimum-számítás azonban jellegénél fogva csak a folyó jövedelmekre koncentrál, jóllehet a magyar közgazdászok, szociológusok, statisztikusok a szegénységnek számos, elméletileg részét képező további kritériumát — vagyoni helyzet, egészségi állapot, lakásviszonyok, kulturális helyzet, családi kötelezettségek, jövedelem-felhasználási kényszerek stb. — dolgozták fel. A szegénység fogalma az idők folyamán természetesen változásokon ment át, s tartalma ma már nem az éhezéshez (a régi értelmezés szerinti nyomorhoz) kapcsolódik. A szegényekhez ma azokat sorolják, akiknek helyzetét a társadalmi „átlagos helyzethez” viszonyítva különösen rossznak, a fejlődés általános menetéhez képest lemaradónak ítélik, akiknek szükséglet-kielégítési szintje a valamilyen módon megállapított „normához” képest tartósan elmarad. Az ilyen helyzetben lévők közös jellemzője az, hogy a rendelkezésre álló társadalmi javakból-forrásokból, ezeken belül különösen az anyagi javakból aránytalanul kevéssé részesednek.

Létminimum-számítások Magyarországon

Magyarországon a minimumszámítások az 1920-as években kezdődtek. 1923 és 1939 között az akkori SZOT-ban havonta számítottak öttagú munkáscsaládra vonatkozó „Heti létminimum”-ot, és ezt rendszeresen publikálták. Ezeket az összegeket azután évente egy-egy alkalommal összehasonlították a megfigyelés idején érvényes ipari átlagkeresetekkel, vagy például a nyomdászok átlagkeresetével, továbbá a megfelelő árindexekkel korrigálva egészen 1914-ig visszavezették.

Bár az akkori számításokat létminimum-számításoknak nevezték, céljuk volt az alapvető javak árszínvonalának nyomon követése is, illetve a II. világháború idején a szakszervezetek által követelt „drágasági pótlék” bevezetéséhez és növeléséhez szolgáltak alapul.

A II. világháborút követően, 1955—1956-ban a SZOT-ban állítottak össze empirikus módszerrel egy létminimumra vonatkozó becslést, két

családtípusra (3 illetve 4 tagú családokra). Abban az időben azonban sokan vitatták, vajon szükség van-e ilyen számításokra szocialista viszonyok között, ezért aztán ezek abba maradtak.

Az újabb minimumszámításokra 1968-ban került sor a KSH-ban. Kétféle minimumot számítottak: a „társadalmilag indokolt szükségletek minimumát” és a „szegénységi küszöböt”.

A társadalmi minimumot olyan összegű jövedelemnek tekintették, amely racionális gazdálkodás mellett biztosítja az emberi lét „fizikai fenntartásán felül a gazdasági, társadalmi, és kulturális fejlettség adott szintjén kialakult és általánosan tömegigénnyé vált javaknak és szolgáltatásoknak szerény, de társadalmilag még elfogadható színvonalú fogyasztását”.

A számításokat ún. *empirikus módszerrel* végezték, és 7 családtípusra (az aktív népesség 5, az inaktív népesség 2 típusára) tették közzé. Az empirikus módszer olyan fogyasztói kosárral számol, amely tetelesen tartalmazta a társadalmilag indokolt szükségleteknek megfelelő fogyasztási javak teljes listáját. A lista meghatározásakor a fogyasztási statisztika adataiból indul ki, és csak a Magyarországon általánosan elterjedt fogyasztási javakat vette figyelembe.

A társadalmi minimumból kiindulva egyszerű módszerrel határozták meg az úgynevezett szegénységi küszöböt, amely a folyamatos életvitellel kapcsolatban is csak nagyon szűkös megélhetést biztosított. (Az egyszerű módszer lényege: a legszükségesebb tápanyagok biztosításához szükséges olcsóbb élelmiszerek árának figyelembevétele, az élelmiszereken túl pedig csak a folyamatos életvitellel kapcsolatos legalapvetőbb szükségletek biztosításának költségeivel számolnak.) Az empirikus módszer használatával kapcsolatos tapasztalatok a következők:

— A módszer munkaigényessége mellett nagymértékben szubjektívnek bizonyult, lehetetlen volt mindenki számára elfogadható struktúrát kimunkálni. Az 1968-ra kiszámított jövedelmi-minimumok összegeit az évek során a fogyasztóiár-index-szel korrigálták.

— Az empirikus módszer hátrányai különösen akkor mutatkoztak meg, amikor 1972-ben a számításokat meg akarták ismételni. Kiderült, hogy 3—4 évenként nem lehet felmérni, hogy mely javak váltak időközben társadalmilag szükségessé, indokoltá.

1972-ben kísérletet tettek a KSH-ban a társadalmi minimum regressziós analízissel történő kiszámítására. A módszer lényege a következő volt: családtípusonként empirikus módon meghatározták az élelmiszer-fogyasztási szükségleteket, majd a háztartási-költségvetési felvétel fogyasztási arányszámai alapján kiszámították az egy főre jutó élelmiszer-fogyasztás nagysága és az összkiadások közötti regressziós függvényeket, és ezek alapján határozták meg a létminimum összegeit. A regressziós analízissel végzett számítások azonban igen ellentmondásos eredményre vezettek, ezért ezek közzétételére nem került sor.

1976-ban ismételen felmerült a gondolat, hogy a társadalmi minimum számításával kapcsolatos kutatásokat tovább kell folytatni. Egy egyszerű módszerrel becsléseket készítettek erre az évre is, de ezeket az eredményeket sem publikálták.

Ezt követően ifj. Fekete Gyula, a KSH munkatársa 1981-ben a Társadalomtudományi Intézet megbízásából kiszámította a „fiatal keresők”, illetve a „nyugdíjasok” társadalmi és létminimumát. A számításoknál ő is az empirikus módszert alkalmazta. A lakásfenntartási költ-

ségek meghatározásakor az országos statisztikai megoszlást vette alapul, és ennek megfelelő arányban szerepeltette a különböző lakástípusok, fűtési módok stb. eltérő költségeit. Az általa összeállított fogyasztói kosárban szereplő valamennyi tételhez részletes indoklást fűzött, és ugyanígy járt el a mennyiségek meghatározásánál is.

Ezek után 1983-ban merült fel az igény, hogy elsősorban a távlati jövedelem- és szociálpolitika kialakítását segítő, a KSH határozza meg a *társadalmilag indokolt szükségletek minimumát* (társadalmi minimum), és a számítások eredményeit évről-évre aktualizálja. 1984-ben a nemzetközi gyakorlat és a hazai lehetőségek ismeretében a KSH javaslatot tett egy tizennégy, országos hatáskörű szerv és társadalmi szervezet képviselőiből álló bizottságnak a minimum fogalmára, a számítások módszerére, és arra, hogy milyen rétegekre illetve családtípusokra célszerű a számításokat elvégezni. E bizottságban merült fel, hogy a társadalmi minimum mellett szükség van egy ennél alacsonyabb szintű megélhetést biztosító, úgynevezett *létminimum* meghatározására is. A bizottság viták után közmegegyezéssel elfogadta a fogalmakat, a számítási módszert és a számítások családtípusok szerinti részletezettségét. Ennek alapján 1984-ben a KSH elvégezte a számításokat (visszamenőleg 1982-től), majd a további években aktualizálta azokat; az utóbbi években — egészen 1989-ig — egyszerűsített módszerrel, a fogyasztói árindexekkel korrigálva vezette tovább az előzőleg meghatározott összegeket.

A fogyasztói árnövekedés felgyorsult üteme indokoltá tette azt az igényt, hogy a minimumszámítások eredményei ne csak a távlati tervezés céljait szolgálják, hanem a napi szociálpolitikai döntések, intézkedések számára is tájékoztató támpontot jelentsenek. Ugyanakkor a közvélemény részéről is jogos igény, hogy romló életszínvonal közepette tájékoztatást kapjon a számítások eredményeiről, hogy ily módon ki-ki megítélhesse családja jövedelmi helyzetét e minimumhoz viszonyítva. Ezért döntés született, hogy a minimumszámítások eredményeit a továbbiakban a KSH nyilvánosan is közreadja.

A módszer kialakításakor arra törekedtek, hogy a társadalmi- és létminimum-számításoknál elkerülhetetlen szubjektivitás minimális legyen, a fogyasztói szokások viszont minél nagyobb mértékben érvényre jussanak.

A számításokat a háztartásokat alkotó személyek gazdasági aktivitása és a családösszetétel alapján kialakított „típus-családokra” végezték el, külön a városokban és a községekben lakókra (azoknál a típusoknál, amelyeknél elegendő adat állt rendelkezésre). Természetesen az „összesen” adatokra vonatkozó számítások során a „típuscsaládoktól” eltérő összetételű háztartások is figyelembe lettek véve.

A számítási módszer alapja az a régóta ismert szoros összefüggés, miszerint minél kisebb a jövedelem színvonala, annál magasabb az élelmiszer-fogyasztás aránya az összfogyasztáson belül. Ezt felhasználva, a különböző nemű és korú személyek tápanyag-szükségletéből kiindulva — ezeket az Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet nemzetközi normatívák és saját kutatásai alapján állapította meg — kialakították a KSH-ban azt az „élelmiszer-kosarat”, amely — viszonylag olcsón — biztosítja a tápanyag-szükségletek kielégítését. Ezt követően az átlagos fogyasztói árak figyelembevételével típuscsaládonként kiszámították az *élelmiszer-szükségletek* forint-értékét.

Az összes személyes célú kiadásból elkülönítetten kezelték a lakásfenntartási költségeket, mivel hazánkban a lakáshelyzet (és az ezzel is összefüggő korlátozott lakáscsere-lehetőségek) következtében a családok jelentős része nem akkora és nem olyan lakásokban lakik, mint amit a család nagysága és összetétele indokolna. Ezért a *lakásfenntartási költségeket* a tényleges lakáshelyzetet tükröző tapasztalati adatok alapján tételesen határozták meg a különböző családtípusokra.

Az *egyéb* (tehát nem táplálkozási és lakásfenntartási) *személyes célú kiadásokat* regresszió-számítással határozták meg a minimális élelmiszer-fogyasztási szükségletekből kiindulva, a háztartási költségvetési felvétel tényadatainak felhasználásával. Ezzel elkerülhető volt az a nagymérvű szubjektivitás, amely a táplálkozáson kívüli szükségletek normatív megállapításából fakadna. A tényadatokon alapuló számítások ugyanakkor figyelembe veszik a tényleges fogyasztói szokásokat, illetve a meghatározott minimumösszegek lehetővé teszik a különböző kiadási tételek közötti átcsoportosítást az egyes családok preferenciájának megfelelően.

A KSH legutolsó adatközlése a minimumszámításokról 1989-re vonatkozott (az 1989-es Statisztikai Zsebkönyvben és Statisztikai Évkönyvben jelent meg). Ezek a mutatók az 1984-ben végzett részletes számítások eredményeiből vannak, árindexek segítségével továbbvezetve.

Időközben az empirikus, tételesen meghatározott minimumszámítási gyakorlat is követőkre talált. Amikor 1987 végén megalakult az Újpesti Családsegítő Központ (a továbbiakban UJCSAKÓ), és munkatársai meghatározták az új intézmény működésének alapelveit, azonnal felmerült, hogy szükség lenne az Újpestre szabott létminimum-számítás elvégzésére. Ennek kialakításakor ifj. Fekete Gyula számításaiból indultak ki. Figyelembe kellett azonban venni, hogy az általa végzett számítások elkészülte óta 7 év telt el, és ennyi idő alatt jelentősen módosulhatott a társadalmilag indokolt szükségletek struktúrája. Ugyanakkor arra is tekintettel kellett lenniük, hogy az elmúlt években az életszínvonal csökkent, így a fogyasztás szerkezetének korszerűsödése nem járhatott együtt a társadalmilag indokolt szükségletek jelentős bővülésével. Ezért az ifj. Fekete Gyula számításaiban szereplő fogyasztói kosár összetételében csak kisebb módosításokat eszközöltek. Néhány korszerűtlenné vált és a piacról azóta eltűnt terméket hasonló funkciót betöltő korszerűbb termékkel helyettesítettek, vagy megváltoztatták az igénybevételi arányokat. (A statisztikai adatokat figyelembe véve, jelentősen csökkentették például az olajfűtést, és növelték a gázfűtés részarányát a lakásfenntartás költségeiben stb.). Ifj. Fekete Gyulától eltérően sem mint költségnövelő, sem mint költségcsökkentő tényezőt nem vették figyelembe a háztáji gazdálkodást. Úgy gondolták ugyanis, hogy Újpest jellegéből adódóan az önellátó „háztájizás” a kerület lakóinak életében nem játszik komoly szerepet. A legjelentősebb eltérés ifj. Fekete Gyula számításaitól a lakásfenntartási költségek területén volt. Ő ugyanis a számítások során 60 m²-es alapterületű, átlagos lakásnagyságból indult ki, a fűtési költség számításánál pedig 3,5 méteres átlagos belmagasságot vett figyelembe. Az UJCSAKÓ viszont úgy ítélte meg, hogy átlagos alapterülettel számolva, indokolatlanul megemelkednél az 1, 2 és 3 tagú háztartások létminimuma. Mivel a mai újpesti lakásállomány jelentős része paneles lakó-

telepi lakás, az átlagos belmagasságot 3 méterben határozták meg.

A fenti szempontok alapján a következő számítási módszert használták:

— egytagú háztartás esetén 30 m²-es alapterület és 90 m³-es lakástérfogat;

— kéttagú háztartás esetén: személyenként 15 m²-es alapterület és 45 m³-es lakástérfogat;

— minden további esetben: személyenként 12 m²-es alapterület és 36 m³-es lakástérfogat.

Mindez azt jelenti, hogy az egytagú háztartásra számított értéket kéttagú háztartás esetén 2-vel, 3 és többtagú háztartások esetén pedig 2,5-tel osztották, és így kapták meg az egy főre jutó lakásfenntartási költséget.

Az UJCSAKÖ azóta is rendszeresen, újabban havonta publikálja a különböző típusú háztartásokra vonatkozó létminimum-összegeket.

A KSH-ban végzett minimumszámításokban új fejezet kezdését indokolják az utóbbi években bekövetkezett társadalmi-gazdasági változások, a felgyorsult infláció, a létminimum gyakorlati felhasználásának igénye a szociálpolitikában és az érdekvédelem síkján. A minimumszámításoknak alkalmasaknak kell lenniük a közvetlen gyakorlati felhasználásra és a fogyasztói árindexhez hasonlóan a mindennapok részévé kell válniuk. A folyamatosan, operatíven, áttekinthető módon közreadott minimumértékeknek fontos orientáló szerepük van a szociálpolitika és az érdekvédelem területén. Ezért 1990 őszén dr. Surján László népjóléti miniszter megbízásából parlamenti szakbizottság jött létre a KSH-ban, a létminimum-számítás módszertani felülvizsgálatára és a felhasználás módjára irányuló javaslattevés céljából. A bizottság elnöke ifj. Fekete Gyula országgyűlési képviselő, titkára pedig Zafir Mihály statisztikai főtanácsos lett. A bizottság tagjai közgazdászok, szociológusok, statisztikusok, az érintett minisztériumok munkatársai, érdekképviselői szervek tagjai, valamint országgyűlési képviselők.

A bizottsági munka eredményeként sikerült megállapodni a minimumszámítás módjáról, amelynek elvi, módszertani alapjai az 1984. évihez viszonyítva többségükben nem változtak. Ennek megfelelően, a KSH továbbra is a normatív élelmiszer-szükségletekre alapozza a számításokat; élelmiszer-kosaráat azok az élelmiszer-mennyiségek képezik, amelyeket az Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet által összeállított (1—1 heti, tavaszi, nyári, őszi, téli) étrend egész évre igényel az Intézet és a KSH által megállapított nyersanyag-felhasználással. Ezenkívül a tényleges lakásrezsire alapozzák a lakásfenntartási költségeket (a lakással nem rendelkezőkre, illetve a lakásszükséglet minimális szintjét sem elérőkre gondolva, némi piaci lakbérrel is számolva). Ezt követően az élelmiszer-szükséglet függvényében globálisan határozzák meg a szükségletek harmadik összetevőjére (az „egyéb javak”-ra) vonatkozó minimumértéket, a háztartás-statisztikában résztvevő családok kiadási szerkezetének figyelembevételével.

A SZEGÉNYEK JELLEMZŐI

Mint az már a megelőző részből kiderült, a szegénység bemutatásánál a statisztikailag is mérhető körre tudok csak koncentrálni, ugyanis

az e témakörben folyó kutatások még távolról sem tekinthetők befejezetnek, így a népesség szegénynek tekinthető részének összetétele, jövedelmi és fogyasztási jellemzőik, életviteli sajátosságai nincsenek szisztematikusan feltárva, feltérképezve.

Mindezekre csak közvetve lehet következtetni. Így a szegénységnek egy leszűkített fogalmát kell alkalmaznom, amelyet a megfelelő jövedelem hiánya jellemez.

Adatforrásként a KSH 1989-re publikált létminimum-adatait és az 1989-es háztartási-költségvetési felvétel adatait használtam.

Az 1989-es létminimum-számokat a KSH az 1984-ben összeállított minimumadatokból árindex-szel vezette tovább. Tekintve, hogy azóta mind a társadalom szerkezetében, mind a fogyasztói árakban és árarányokban nagyon jelentős változások történtek, a KSH-ban, az előző részben foglaltaknak megfelelően, bizottsági keretek között fogtak hozzá az 1989-es minimumértékek új alapokon történő újra megállapításának.

A háztartási-költségvetési felvétel nem szegényfelmérés, csak olyan háztartásokra terjed ki, amelyek képesek és hajlandók a háztartási feljegyzések vezetésére. A felmérés természetesen nem foglalja magába a hajléktalan, nem tipikus, rendezetlen életvitelű szegény családokat, valamint azokat, akik koruk, vagy egészségi állapotuk miatt nem képesek a háztartási feljegyzések vezetésére. E korlát ismeretében kell tehát az adatokat használni.

A felmérés módszere az volt, hogy az aktív és inaktív háztartásokra vonatkozó létminimum-érték alatti háztartásokat kiválasztottam, s az átlagoshoz legközelebb álló jövedelemkategóriába tartozó háztartások adataival vettem össze. Az aktív háztartásoknál alkalmazott létminimumérték 3940 Ft, az inaktív háztartásoknál 3640 Ft volt havonta, egy főre számítva. Az átlag körüli jövedelmet az aktívknál a 7500—8000 Ft, az inaktívknál pedig 6600—7000 Ft fejenkénti jövedelemszint képviselte. (Természetesen ezek az országos átlagszámok felelnek meg, a háztartási-költségvetési felvétel mintájának a válaszmegtagadásokból következő torzulása ennél alacsonyabb átlagokat eredményez.)

A létminimum alatt élő háztartások népessége a háztartási-költségvetési felvétel teljes népességének 10 százalékát képezi. Mivel a minta az alacsony jövedelműek esetében túl- (a magas jövedelműek esetében pedig alul-) reprezentált, a valóságban feltehetően ennél kisebb a létminimum alattiak aránya.

Ezzel kapcsolatos az a probléma is, amely abból adódik, hogy a létminimum alattiakat nem a típusháztartásokra megállapított eltérő fejenkénti összegű jövedelem alatt élő népesség összeadásával számoltam ki, hanem a globális aktív, illetve inaktív népességre megállapított átlagos létminimum-összeg szerint. A kétféle számítás jelentős, százszázalékos nagyságrendű eltérést okoz, mégpedig olyan módon, hogy a globális szám alapján megállapított létminimum alatti népesség a több. Ennek magyarázata igen egyszerű és könnyen belátható, miután a létminimum alatti népesség elsősorban a népesebb háztartásokból tevődik össze, akiknek egy főre számított létminimuma jóval alacsonyabb a globális számnál. Példával alátámasztva, a helyzet a következő: 1989-ben az aktívknál az átlagos minimumérték 3940 Ft volt, a gyermek nélküli városi háztartásoknál pedig 5080 Ft-ot tett ki, a háromgyermekes háztartásoknál 3310 Ft volt, a létminimum szempontjából különö-

sen érintett 4 és többgyermekeseknél pedig még ennél is alacsonyabb. Ha a létminimum alattiak számbavételénél az átlagos 3940 Ft-nál húzzuk meg a határt, akkor a házaspárból álló szegény családok egy része kimarad a figyelembe vett népességből (azok, akiknek fejenkénti jövedelme 3940 és 5080 Ft között van), a háromgyermekesekből pedig a valóban létminimum alatt élőkön kívül egy jelentős hányad bekerül a figyelembe vett népességbe (akiknek jövedelme 3310 és 3940 Ft között van). Mivel az előbbieket közül a létminimum alatt viszonylag kevesen élnek, az adott típusháztartásra megállapított minimum alapján csak kevéssel nő a létminimum alatti népesség, az utóbbinál viszont fordított a helyzet, és a csökkenés a figyelembe veendő népesség számában az első esethez képest jóval nagyobb lesz. Ez okozza az előbbieken említett eltérést.

Mindezekkel együtt úgy vélem, hogy az elemzésben használt adatok a létminimum alatti népesség összetételét, demográfiai és képzettség szerinti jellemzőit, lakáshelyzetét, fogyasztási szerkezetét orientáló pontossággal kifejezik.

KIKBŐL KERÜLNEK KI A SZEGÉNYEK?

Gazdasági aktivitás szerint

Az emberek többségében az a kép él, hogy a szegények jelentős része nyugdíjas. Manapság már nem ez a helyzet. El kell ugyan ismerünk, hogy néhány évvel ezelőtt a szegénység kockázata a nyugdíjas háztartásoknál jóval magasabb volt, mint az aktív keresős családoknál. Az azóta bekövetkezett egyik legdrámaibb változás az volt, hogy e tendencia markánsan módosult, a nyugdíjasok esélye e téren csökkent, miközben az aktív keresős háztartásokban élőknel megnőtt. A legutóbbi háztartási költségvetési felmérés adatai szerint mind az aktív keresős, mind a nyugdíjas háztartások *azonos* eséllyel kerülnek a szegények közé, vagyis mivel az össznépességben az aktív és inaktív családokban élő személyek aránya 4 az 1-hez, a szegények négyötöde is aktív háztartásból kerül ki, és csak 1/5-e él nyugdíjas háztartásokban.

Van azonban egy lényeges különbség az aktív és inaktív háztartások szegénysége között.

Az aktív keresős háztartások körében a *szegénység* inkább *átmeneti állapot* és bizonyos élethelyzetekhez kötődik, mint amilyenek a válás, az aktív kereső halála, a munkanélküliség, a gyermek születése miatti jövedelemcsökkenés stb. A szegénység viszont tartós állapot az alacsony iskolázottságúaknál, a szegények körében több mint 20 százalék a 8 általános iskolát el nem végzett, 15 éven felüli személyek aránya.

A nyugdíjasoknál a *szegénység jellemzően állandó állapot*, mivel koruk, iskolai végzettségük nem teszi lehetővé, hogy saját erejükből, a társadalom segítsége nélkül, kiemelkedjenek ebből a helyzetből. Kövrükben azok az igazán szegények, akik (most már általában 70 évnél idősebbek) 15—20 évvel ezelőtt mentek — viszonylag alacsony nyugdíjjal — nyugdíjba. Nyugdíjuk vásárlóereje azóta jelentősen lecsökkent, és idős koruk és egészségi állapotuk miatt már nem képesek arra, hogy nyugdíj melletti munkavégzéssel ellensúlyozzák az áremelkedések miatt bekövetkezett veszteségeiket.

Az elmondottak összegezetten jutnak kifejezésre a létminimum alatti népesség jellegzetes kormegoszlásában.

Kor	Aktív háztartások		Inaktív népessége	
	átlagos jövedelműek	létminimum alattiak	átlagos jövedelműek	létminimum alattiak
0—5 évesek	4,4	12,9	0,8	3,1
6—14 évesek	14,1	27,7	0,4	6,2
15—44 évesek	47,3	47,5	1,6	9,9
45—69 évesek	32,2	10,2	73,8	42,7
70 év felettiak	2,0	1,7	23,4	38,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

A település típusa szerint

A hivatalosan megállapított lét- és társadalmi-minimumok a városokban magasabbak, mint a községekben. Ez azért van, mert a városi élet drágább, elsősorban a jobban felszerelt összkomfortos lakások magasabb aránya miatt. Az ezzel kapcsolatos költségek azonban az elmúlt időszakban jelentősen emelkedtek, s ezzel a keresők egy részének jövedelme nem tudott lépést tartani. A másik tényező az, hogy az élelmiszerek is jelentősen megdrágultak, s a városokban jóval kisebb a lehetőség a saját termelésű fogyasztásra. Így a másik jelentős változás a településtípus szerinti megoszlásban következett be. A *szegénység városi jelenség lett* az elmúlt évek során. Míg a hatvanas években a tipikus szegény a viszonylag idős, falun élő nyugdíjas vagy tsz-járadékos volt, aki egyedül, vagy házastársával élt, manapság a tipikus szegény városban él, viszonylag fiatal, és gyermeke(ke)t nevel.

A háztartás típusa szerint

A lét- és társadalmi minimum meghatározása a következő típusokra történt:

A) Aktív keresős háztartások	B) Nyugdíjas háztartások
1. Egy szülő egy gyermekkel	6. Egyedülélők
2. Házaspár gyermek nélkül	7. Házaspárok
3. Házaspár egy gyermekkel	
4. Házaspár két gyermekkel	
5. Házaspár három gyermekkel	

Az adatok azt mutatják, hogy az aktív háztartások közül az első és az ötödik csoportba tartozók kerülnek az átlagosnál nagyobb eséllyel a szegénységi szint alá. De meg kell mondani, hogy az aktív háztartások körében ezek a típusok csak a személyek felét fedik le, s a többi szegény háztartások egyre nagyobb része egyszülős, illetőleg egyszemélyes háztartás. Az egyszülős háztartásban élők száma jelentősen megnőtt az elmúlt évtizedekben a válások, különélések, halálozások, házasságon kívül született gyermekek számának növekedése miatt.

Feltételezhető, hogy különösen a női háztartásfővel rendelkező csonka családoknak, valamint a négy- és többgyermekes háztartásban élőknek van az előbb említettekén kívül az átlagosnál nagyobb esélyük a szegénységre.

A helyzet némileg eltérő a nyugdíjasoknál, ahol az egyedülélők nagyobb valószínűséggel kerülnek a szegények közé, mint a házaspárok. Ez teljesen érthető, mivel az egyedülélő nyugdíjasok jelentős része özvegyasszony, aki sok esetben csak özvegyi nyugdíjat kap, ugyanakkor egy egész háztartás költségeit egyedül kell fedeznie (pl. fűtés, világítás, lakbér stb.) ebből a viszonylag alacsony összegből.

Megyénként

Vinyonylag nagy életszínvonalbeli különbségek vannak azok között, akik Magyarország különböző részein élnek. Ezt számos tényező okozza: a keresők képzettség szerinti összetétele eltérő, emiatt a bérek és a keresetek jelentősen különböznek, vannak területek, ahol az eltartottak száma tradicionálisan magas (az átlagos családnagyság jelentősen meghaladja az országos átlagot), nem beszélve a munkanélkülségről vagy az idegenforgalom az előbbiével ellentétes hatásáról, amely döntően néhány megyére korlátozódik. Ráadásul a városi és a falusi népesség aránya is más és más a különböző megyékben. Így a megyék sorrendje — lakosaik életszínvonala alapján — már hosszú ideje viszonylag stabil.

A legkedvezőbb gazdasági helyzetben levő megyék Magyarország nyugati részén helyezkednek el (Vas, Veszprém, Győr-Sopron), itt a szegények aránya az átlagosnak 60—70 százaléka. A legkedvezőtlenebb helyzetben lévő megyék, ahol a szegények aránya az átlagosnál jóval magasabb, az ország keleti és észak-keleti részén helyezkednek el (Hajdú-Bihar, Borsod, Szabolcs-Szatmár). Az itt élők 1,5—1,6-szeres valószínűséggel kerülnek a szegények közé. Az adatokat az alábbi táblázat mutatja:

Aktívak

Megyék	Létminimum alattiak aránya a megyében %	Létminimum alattiak aránya az országos átlaghoz (=100) viszonyítva
Hajdú-Bihar	15,8	160,2
Borsod-Abaúj-Zemplén	15,3	155,1
Szabolcs-Szatmár	14,8	149,7
Bács-Kiskun	12,9	130,7
Somogy	11,7	118,5
Szolnok	10,9	110,5
Nógrád	10,8	109,7
Pest	10,8	109,5
Békés	9,7	97,8
Budapest	9,1	92,5
Baranya	9,1	92,0
Fejér	8,9	89,7
Zala	8,6	87,2

Megyék	Létminimum alattiak aránya a megyében %	Létminimum alattiak aránya az országos átlaghoz (=100) viszonyítva
Komárom	8,3	83,6
Csongrád	7,6	77,4
Tolna	7,4	74,9
Heves	7,2	73,4
Győr-Sopron	7,1	72,3
Veszprém	6,0	60,5
Vas	5,7	57,6

Inaktívak

Megyék	Létminimum alattiak aránya a megyében %	Létminimum alattiak aránya az országos átlaghoz (=100) viszonyítva
Szolnok	13,2	154,6
Szabolcs-Szatmár	12,8	149,8
Borsod-Abaúj-Zemplén	12,1	141,1
Pest	12,0	140,4
Hajdú-Bihar	11,9	138,6
Fejér	11,6	135,9
Bács-Kiskun	10,9	127,6
Budapest	9,6	112,2
Baranya	9,3	109,1
Békés	8,5	98,6
Somogy	8,1	95,0
Zala	8,0	93,6
Veszprém	7,8	90,8
Tolna	7,0	82,1
Komárom	6,7	78,6
Heves	6,5	76,3
Nógrád	6,4	75,2
Vas	5,7	66,2
Csongrád	5,1	59,0
Győr-Sopron	4,9	57,1

Összefoglalva tehát megállapítható, hogy a szegény és átlagos szinten élő családok között jelentős eltérések tapasztalhatók gazdasági aktivitás, kor és iskolai végzettség szerint. Mivel a magyar jövedelemeloszlásnak az a jellegzetessége, hogy az aktív háztartások körében a jövedelmi különbségek előidézésében nem a kereseti különbségeknek, hanem az eltérő családösszetételnek, az eltartottak — főleg az eltartott gyermekek — számában fennálló különbségeknek van elsődleges szerepük, nem meglepő, hogy az átlagos szinten élők és a szegények között jelentős az eltérés e területen. A szegényeknél ugyanis jóval kisebb az aktív keresők (elsősorban nők) aránya, ugyanakkor az eltartottak — főleg az általános iskolás és annál fiatalabb gyermekek — aránya jelentősen meghaladja az átlagos szinten élőkénél tapasztalható mértéket. Az

egyéb eltartottak, gyes-en, gyed-en lévőek magasabb aránya is szoros kapcsolatban áll a több gyermekkel, s elsősorban a kisebb gyermekek magasabb arányával. Az, hogy az aktív háztartásokon belül a szegénység által sújtottak jelentős része gyermek, egyértelműen kiderül a korcsoportos adatokból. Míg átlagosan a 14 éven aluli gyermekek aránya 18,5 százalék, a szegények körében ez az arány 41 százalék körüli.

A jövedelmi különbségek másik előidézője, a keresetek különbözősége elég szoros kapcsolatban áll az iskolai végzettséggel. A szegények hátránya ezen a téren is jelentős. Míg átlagosan az aktív keresős háztartásokban élő 15 év feletti népesség 10 százaléka rendelkezik 8 osztálynál alacsonyabb végzettséggel, a létminimum alatt élőknel arányuk ennek kétszerese. A másik oldalon, a középiskolai végzettségűek aránya az átlagosnak fele, a felsőfokú végzettséggel rendelkezőké pedig alig több mint negyede az átlagosnak.

Az inaktív (nyugdíjas) háztartásokra megállapított összegek az aktívakénál némileg alacsonyabbak, a létminimum 3640 Ft volt.

A szegények aktivitás szerinti összetétele náluk is jelentősen különbözik az átlagos szinten élőkétől. Természetesen itt nem az aktív, hanem az inaktív keresők eltérő aránya okozza a jövedelemhiányt. Kor szerinti összetételük is kedvezőtlenebb, szembevetve a 70 évesnél idősebbek igen magas (38—39%-os) aránya, míg a „fiatalabb” nyugdíjasok aránya az átlagos szinten élőkénél (56%) jóval alacsonyabb (38—42%). Ezenkívül érdemes megemlíteni, hogy a gyermekek aránya, főleg a létminimum alatt élőknel eléggé magas (9%).

A nyugdíjasok helyzetét szintén két tényező befolyásolja: az, hogy mekkora a nyugdíj, és hogy hányan élnek belőle. Az átlagos háztartásnagyság (az aktív háztartásokhoz hasonlóan) a szegények körében nagyobb, s mivel náluk több, mint kétszeres az eltartottak aránya, ez jelentősen hozzájárul kedvezőtlen helyzetükhöz. A nyugdíj nagyságát pedig a nyugdíjazás előtti években elért kereset, valamint a nyugdíjazás óta eltelt idő befolyásolja, mivel a nyugdíjak az évek során egyre veszítenek vásárlóerejükből. Az iskolai végzettség terén hasonló, bár az aktívakénál még kedvezőtlenebb helyzetet tapasztalhatunk, a szegények döntő többsége (70%-a) 8 osztálynál kevesebb végzettséggel rendelkezik, 22—23 százalékuk végezte el az általános iskolát, s mindössze 7 százalékuknak van ennél magasabb végzettsége. Ez keresetüket, s ezáltal nyugdíjukat egyértelműen kedvezőtlenül befolyásolta. Összefoglalva tehát megállapítható, hogy a létminimum alatt élő nyugdíjasok az átlagos szinten élőknel idősebbek és képzetlenebbek, s mindehhez társul a nyugdíjjal nem rendelkező eltartottak (főleg feleségek) magasabb aránya.

AZ ÉLETKÖRÜLMÉNYEK FŐBB JELLEMZŐI

Lakáshelyzet

A lakások tulajdonjelleget illetően megállapítható, hogy összességében a szegények kisebb hányada él tanácsi bérlakásban, mint az átlagos jövedelműeké. E téren eltérés tapasztalható az aktív és a nyugdíjas háztartások között. Az aktív keresős, létminimum alatti háztartások között a tanácsi bérlakásban élők aránya kissé magasabb az átlagosnál,

míg a nyugdíjasoknál fordított a helyzet: a kedvezőbb jövedelmi helyzetben élők között jóval nagyobb a bérlakásban élők aránya. Így nem állíthatjuk, hogy a szegények általában támogatott tanácsi bérlakásokban élnek.

A lakások *nagyságában* (akár az alapterületet, akár a szobák számát tekintve) igen mérsékeltek a különbségek, bár a szegények az átlagosnál valamivel kisebb lakásokban laknak. Ebben az játsza a fő szerepet, hogy hosszú ideig kizárólag kis lakások épültek.

A *laksűrűség* a szegényeknél jóval kedvezőtlenebb, mint az átlagos jövedelműeknél. Ez elsősorban a család népesebb voltával függ össze, s a lakások méretkülönbsége kevésbé meghatározó, mivel az aktív háztartásoknál jelenleg Magyarországon 2—3 szobás, a nyugdíjasoknál pedig 1—2 szobás lakás a jellemző.

A *lakások minőségét* illetően megállapítható, hogy a szegények az átlagos szinten élőknel rosszabb minőségű lakásokban élnek. A folyóvízzel, fürdőszobával, korszerű fűtéssel rendelkező lakások aránya a szegények körében jóval alacsonyabb, mint az átlagos jövedelműeknél. A létminimum alatti inaktív háztartások lakásmínőségi mutatói még kedvezőtlenebbek: lakásaiknak csaknem 2/5-e nincs folyóvízzel ellátva, csaknem felében nincs sem fürdőszoba, sem WC, és a lakások 70 százaléka hagyományos helyiségfűtésű. Ez a tény valószínűleg kapcsolatos jelentősen eltérő korösszetételükkel. A szegények között nagyon magas a 70 év feletti nyugdíjasok aránya, akik lakásaik színvonalát és nagyságát illetően utolsó aktív kereső éveik, a hatvanas-hetvenes évek szintjén élnek. (Nyugdíjba vonulásuk óta inkább további leromlás a jellemző.) Az átlagos szinten élő nyugdíjasoknál viszont a lakásmínőség az elmúlt 5—10 év kedvezőbb szintjének felel meg.

Néhány, lakással kapcsolatos mutató

	A k t í v		I n a k t í v	
	h á z t a r t á s o k			
	Átlagos jövedelműek 7500— 8000 Ft/fő	Létmini- mum alattiak	Átlagos jövedelműek 6600— 7000 Ft/fő	Létmini- mum alattiak
Lakásnagyság (m ²)	74,4	68,4	67,9	59,2
Szobátlan lakások aránya (‰)	0,2	0,6	0,0	0,3
1 szobás lakások aránya (‰)	6,9	14,2	21,9	25,8
2 szobás lakások aránya (‰)	45,5	46,7	51,9	43,6
3 szobás lakások aránya (‰)	37,5	33,2	23,3	26,2
4 és több sz. lak aránya (‰)	9,9	5,3	2,9	3,5
Bérlakások aránya (‰)	17,6	19,0	28,0	19,1
Fürdőszoba, WC van (‰)	88,2	64,1	81,6	40,9
Fürdőszoba, WC nincs (‰)	6,5	30,6	13,2	48,1
Folyóvízzel ellátott	95,4	73,8	92,0	63,1
Telefonnal lakások aránya (‰)	18,6	5,3	19,4	7,1
Hagyományos helyiségfűtésű lakások aránya (‰)	19,7	46,3	34,7	69,1

Tartós fogyasztási cikkek állománya

Az olyan általánossá vált javak, mint a rádió, televízió, hűtőszekrény, mosógép a létminimum alattiaknál szinte ugyanúgy megtalálhatók, mint az átlagos csoportban.

A jövedelmi hátrány nem tükröződik megfelelően az ellátottsági mutatókban, mivel a javak beszerzése az esetek többségében több év alatt fokozatosan történik, így ezeket a javakat mind az aktív, mind a nyugdíjas háztartások mégakkor beszerezhették, amikor kedvezőbb anyagi helyzetben voltak. Ugyanakkor a korszerű, s egyúttal drágább javak tekintetében (pl. fagyasztógép, automata mosógép, sztereo-rádió, színes televízió, gépkocsi stb.) a szegények ellátottsága jóval kisebb mértékű.

E korszerűbb termékek elterjedése a legutóbbi időben ugrásszerű volt. Mivel — mint a lakáshelyzetnél tárgyaltuk — az átlagos szinten élő nyugdíjasok az 5—10 évvel ezelőtti idők, a szegények pedig jellemzően a hatvanas-hetvenes évek színvonalán lényegében megrekedtek, ezért e javak tekintetében elmaradásuk különösen jelentős.

Egyes tartós javak állománya az átlagos jövedelmű és szegény családoknál 1989-ben (100 háztartásra jutó darab)

Megnevezés	Aktív		Inaktív	
	háztartások			
	átlagos jövedelműek	létminimum alatt élők	átlagos jövedelműek	létminimum alatt élők
Hűtőszekrény	104	92	99	93
Fagyasztógép	54	22	32	12
Mosógép	108	99	100	92
ebből: automata, félautomata	50	24	23	13
Személygépkocsi	54	30	18	4
Rádió	141	106	134	112
ebből: sztereo	43	27	22	9
Televízió	128	106	116	97
ebből: színes	70	32	41	19
Lemezjátszó	37	19	20	8
Magnetofon	26	19	8	5
HI-FI torony	10	5	2	1
Képmagnó	22	9	0	2
Személyi számítógép	10	2	0	0

A létminimum alattiak fogyasztása

Az aktív háztartások körében a létminimum alattiak egy főre jutó jövedelme havi 3040 Ft, az átlagos népességcsoporthoz tartozókéénak csupán 40%. Kiadásai viszont valamelyest meghaladják az átlagos csoporténak 50 százalékát, ugyanis a szegények jövedelmükhöz előző megtakarításaik feléléséből, illetve kölcsönkéresekből is pótolnak, vi-

szont az átlagos jövedelműek jövedelmeikből valamennyit megtakarítanak.

A létminimum alattiak kiadásai kényszerpályán mozognak. A létminimum alatti aktív háztartások élelmiszere, lakásfenntartásra, ruházkodásra fordított kiadásai együttesen elérik jövedelmük 70 százalékát. Így másra nagyon kevés marad.

Az élelmiszerekre fordított kiadások relatíve a legnagyobbak, az átlagos jövedelműek élelmiszer-fogyasztásának értékéhez képest 64 százalékot képeznek. Ez önmagában — ha tekintetbe vesszük, hogy a létminimum alattiak körében több a gyermek és az idős személy, mint az átlagos csoportban — nem fejez ki túlzottan nagy elmaradást, figyelembe kell azonban venni az élelmiszer-fogyasztás szerkezetét is. A létminimum alattiak jellemzően az olcsóbb, kalóriadús élelmiszereket fogyasztják. Kenyér, péksütemény, szárazhüvelyes fogyasztásuk szinte azonos az átlagos szinten élőkével. 10—15 százalékkal kevesebb csak zsír és szalonna, tej, liszt és száraztészta fogyasztásuk. Ezzel szemben például a friss gyümölcs, a zöldség, főzelék, sajt, tojás fogyasztása 40—60 százaléka az átlagos szinten élőkének.

Relatív legkisebbek az egészségügyre és testápolásra, művelődésre és üdülésre, tartós javak beszerzésére fordított kiadásaik. Ezek az átlagos csoporthoz képest 38, 36 illetve 30 százalékot tettek ki.

A létminimum alatt lévő *inaktív háztartások* esetében a jövedelem egy főre jutó havi átlaga 3080 Ft, majdnem pontosan annyi, mint a létminimum alatti aktívaké. Esetükben a jövedelem és a kiadások között nincs érdemleges különbség, ami arra utal, hogy jövedelmen kívüli forrásaik általában nincsenek. A fogyasztási kényszerpálya ugyanúgy jellemző rájuk, mint az aktívakra: élelmiszere, lakásfenntartásra, ruházkodásra fordított kiadásaik együttesen közel 70 százalékát teszik ki jövedelmüknek. Hasonlóak azok az arányok is, amelyek az egyes kiadási csoportokban az átlagoshoz képest mutatják helyzetüket. Különösen keveset fordítanak ruházkodásra, alig vásárolnak tartós fogyasztási cikket, gyakorlatilag nem fordul elő körükben lakás- és ingatlanvásárlás, továbbá a létminimum alatti aktív háztartásokénál ugyan kisebb mértékben, de rájuk is jellemző az élelmiszerfogyasztásnak az aktívknál tárgyalt egyoldalúsága.

Egy főre jutó évi fogyasztás forintértéke a létminimum alatti háztartásokban

Megnevezés	Aktív		Inaktív	
	háztartások			
	Ft	átlagos csoport = 100	Ft	átlagos csoport = 100
Élelmiszerek	15 254	64	16 711	59
Italok, dohány	3 279	63	2 889	54
Ruházkodás	3 863	54	2 271	59
Lakásfenntartás	6 318	51	6 143	49
Gépkocsifenntartás	1 947	35	659	30
Egyéb közlekedési kiadás	797	44	792	44

Megnevezés	Aktív		Inaktív	
	háztartások			
	Ft	átlagos csoport = 100	Ft	átlagos csoport = 100
Háztartási kiadások	1 250	49	1 288	40
Egészségügy, testápolás	915	38	1 631	54
Művelődés, üdülés	1 752	36	1 313	44
Egyéb személyes célú kiadások	1 356	48	930	31
Tartós javak vásárlása	2 583	30	1 283	32
Lakásépítés, ingatlan vásárlása	3 043	97	282	18
MINDÖSSZESEN	42 358	53	36 191	50